

Texter samlade av
KAJSA ANDERSSON

Sápmi i ord och bild I



On Line Förlag AB

Sápmi i ord och bild I

En antologi

Texter samlade av
Kajsa Andersson

On Line Förlag AB

© Författarna, 2015

Titel: Sápmi i ord och bild I
Förlag: On Line Förlag AB, 2015
Redaktör: Kajsa Andersson
Formgivning & teknik: Gunnar Lyckhage
Omslagsfoton: Paul Hansen
Tryckeri: Hylte Tryck AB, Hyltebruk, 2015
ISBN 978-91-86481-02-5

Förord: Sápmi i ord och bild

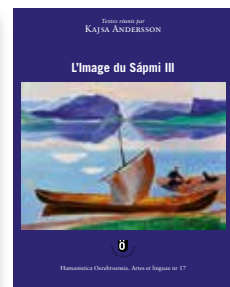
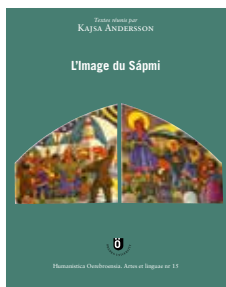
Norden har en lång kropp och en lång historia. Den skandinaviska halvön är också bred och vidgar sig mot Kolahalvön. I Same ätnam finns stora ytor och naturtillgångar, järnmalm och frisk luft. Där har genom seklerna skett möten, både goda och mindre goda. De senare ofta kännetecknade av storsamhällets makt och myndighet, från medeltiden och framåt. Hur har dessa möten fortsatt och hur fortsätter de i våra dagar? Det moderna livet har förändrat betingelserna – men ändå inte. Avstånden är stora, ljuset ett annat. Sápmis befolkning är omskriven men därför knappast känd. Hur människor söderifrån närmat sig den samiska kulturen är egentligen inte heller särskilt bekant. Vår gemensamma historia har hittills saknats. En sådan historia ger utgångspunkter som formulerar frågor för dagen och för framtiden.

Den här boken utgör del 1 av en varierad, mångsidig samling studier i både ord och bild, skrivna av svenska men också utländska forskare, varav flera med samiska rötter, hemmahörande i en rad discipliner bland andra historia, etnologi, religion, språk-, litteratur- och konstvetenskap. Antologierna inbjuder till en spännande resa i tid och rum, de följer i spåren efter vad som varit, samtidigt ger de nya utsiktspunkter över vida vidder och spränger våra gränser. Texterna behandlar allvarliga och aktuella frågor som rör ett folks rättigheter men berättar också om utländska besökares förundran inför Sápmis storslagna natur. Jag vågar påstå att någon motsvarande kollektion inte finns.

Från början är *Sápmi i ord och bild* en internationell publikation, på franska och engelska, och föreligger först nu för en skandinavisk läsekrets. Det är på tiden!

Gunnar Broberg

Professor emeritus, idé- och lärdoms historia vid Lunds universitet



Inledning

När arbetet med *Sápmi i ord och bild*, del 1, är avslutat återstår att göra en kort tillbakablick och framför allt att få tacka alla som, på olika sätt, bidragit till förverkligandet. Varje bok har sin speciella tillkomst-historia, i synnerhet en antologi där många röster hörs. *Sápmi i ord och bild* har skapats i två etapper. Perioden 2009-2013 publicerades tre internationella antologier, *L'Image du Sápmi*, på franska och engelska, vilka blev väl mottagna – till den grad att en svensk version efterfrågades. Något liknande fanns ju inte! Vi inspirerades att fylla detta tomrum. Ett urval av artiklar gjordes från *L'Image du Sápmi* för redigering och översättning, senare tillkom ett antal nyskrivna artiklar av särskilt intresse för skandinaviska läsare. Resultatet redovisas nu i denna bok, som inom kort, glädjande nog, följs av en avslutande del 2. Den är på väg! Forskare har ur olika perspektiv gett en bild av samernas historia och politik, deras språk och traditioner, deras konst, *duodji* och litteratur. Del 1 innehåller 35 artiklar, fördelade på följande sektioner: "Historia och politik", "Lapplandsresenärer", "Lapplandsfotografer", "Om samerna på Kolahalvön", "Språk, tradition och forskning". En krets av skribenter bildades tvärs genom Sápmi och annorstädes, drivna av samma sympatier och med intresse för samma problem. Man åtog sig att redigera och ge ny språkdräkt åt sina artiklar; då inte detta var möjligt hade vi privilegiet att samarbeta med kunniga översättare.

Hjärtligt tack för fina översättarinsatser går till Lill Tove Fredriksen, Ingar Hellkvist Gadd, Andrea Hynynen, Inger Littberger Caisou-Rousseau, Elisabeth Scheller, Johan Stén, John Weinstock, Marina Wässman. Vi står också i tacksamhetsskuld till en rad museer, bildarkiv, fotografer, auktionshus som frikostigt låtit oss låna bildmaterial.

Denna bok har kunnat tryckas tack vare ekonomiskt stöd från Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur, Kungliga Patriotiska Sällskapet, Sametinget, Letterstedtska föreningen. Stort tack för generösa bidrag!

Sist men inte minst varmt tack till Gunnar Lyckhage på On Line Förlag som ställt sina eminenta kunskaper i tryckerikonsten till förfogande, samt för hans aldrig sinande tålmod, noggrannhet och kreativitet.

Våra antologier rör sig över hela Sápmi. Sedan urminnes tider har samer levt i ett område som sträcker sig över fyra länder: Kolahalvön i Ryssland, nordligaste Finland, norra Norges kust- och inland och norra Sveriges inland. Sedan 1986 har ett folk i fyra länder gemensam flagga i de traditionella samiska färgerna: flaggans cirkel representerar solen (den röda halvan) och månen (den blå halvan). Solens och vindens folk har en officiell symbol: må den stolt och vackert vaja i vinden!



Stockholm i augusti, 2015.

Kajsa Andersson

Innehåll

Historia och politik

Ingela Bergman <i>Minnenas landskap. Samisk historia bortom det skrivna ordet</i>	20
Gudrun Norstedt <i>Det samiska kulturlandskapet på Geddas karta från 1671</i>	32
Lars Norberg <i>De politiska orsakerna till koloniseringen av Sápmi</i>	52
Patrik Lantto <i>Från folkspillra till erkänt urfolk: Svensk samepolitik från 1800-tal till i dag</i>	58
Patrik Lantto <i>Samerörelsen i Sverige från slutet av 1800-tal till idag. En berättelse om förändring och kontinuitet</i>	84
Rauna Kuokkanen <i>Vem hörs i Sametinget? Själbestämmelse och urfolkskvinnor</i>	104
Maria Lähteenmäki <i>Barntrafficking i artonhundratalets Lappland</i>	122
Kajsa Andersson <i>Om Johan Tirén – samernas konstnär</i>	136
Åsa Össbo <i>Industrialisering och kolonialisering. Reflektioner kring vattenkraftutbyggnad på svensk sida Sápmi</i>	162
John Weinstock <i>Genetisk heterogenitet i Skandinavien – inte bara samerna</i>	180
Louise Bäckman <i>Att söka den samiska rösten. Vems är rösten som skriver samisk historia?</i>	188

Lapplandsresenärer

Jean-François Battail <i>Carl Linnaeus underbara resa genom Lappland (1732) – En milstolpe i svensk lärdoms- och litteraturhistoria</i>	204
Osmo Pekonen <i>Maupertuis saga: en matematiker i Lappland</i>	232

Carina Lidström <i>Lappmarken och dess befolkning i tre svenska reseberättelser från 1830-talet</i>	248
Veli-Pekka Lehtola <i>Samerna på Europas scener och zoon</i>	268
Faith Fjeld <i>Alaska-samerna: en berättelse om renar</i>	296
Thomas A. DuBois <i>Tre män i samernas rike: Frank Butler, Johan Turi och Borg Mesch på resa, 1913-1914</i>	312

Laplandsfotografer

Isabelle Guissard <i>Sophus Tromholts vistelse i Kautokeino (1882-1883)</i>	328
Osmo Pekonen <i>Furst Roland Bonapartes Lapplandsresa, 1884</i>	342
Kajsa Andersson <i>Sápmi och kameran (1): anteckningar om fjällfotografernas pionjärer</i>	354
Kajsa Andersson <i>Sápmi och kameran (2): anteckningar om fyra kvinnliga fotografer</i> ..	376
Eva Silvén <i>Genom kamerans öga – Ernst Mancker som fotograf</i>	400

Om samerna på Kolahalvön

Rune Blix Hagen <i>Kungens möte med samisk trolldomskonst, 1599</i>	426
Johan Stén <i>Två Genèvebors – Mallet och Pictets – forskningsresa till Kolahalvön, 1769</i>	440
Mikkel Berg-Nordlie <i>Samiskt samarbete över nordisk-rysk gräns</i>	456
Elisabeth Scheller <i>Revitalisering av språken på Kolahalvön – möjligheter och utmaningar</i>	470
Inger Littberger Caisou-Rousseau <i>Samiska författare på Kolahalvön</i>	484

Natalia Nielipowicz	
<i>Samiska återspeglings hos Mariusz Wilk</i>	504
Elena Semjonovna Jakovleva	
<i>Kolasamernas traditionella slöjdhandverk</i>	514

Språk, traditioner och forskning

Håkan Rydving	
<i>Samiskan</i>	526
Krister Stoor	
<i>”Det vita vilddjuret stjälar mina renkalvar” – traditionell och akademisk syn på fjällräven</i>	534
Coppélie Cocq	
<i>Traditionella kunskaper och forskningstraditioner. Samisk folklore som politiskt verktyg och ideologiskt vapen</i>	540
Birgitta Forssell	
<i>Erika Juhl, Sápmis väverska</i>	554
Bo Lundmark	
<i>Samisk konfirmation</i>	562
Andersson Kajsa	
<i>Om samiskt kulturarv på Lycksele Skogsmuseum</i>	580

Sápmi i ord och bild del 1 är en samling studier skrivna av forskare, författare och andra initierade, varav flera med samiska rötter. Sedan urminnes tider har samer levt i ett område som sträcker sig över fyra länder: Kolahalvön i Ryssland, nordligaste Finland, norra Norges kust- och inland och norra Sveriges inland. Antologin innehåller rikt illustrerade artiklar som behandlar bland annat historia och politik, resenärer, fotografer, konst, språk och traditioner. Texterna, som tilldrar sig i hela Sápmi, dryftar allvarliga och aktuella frågor som rör ett folks rättigheter. Läsaren får en inblick i en minoritets kamp för sin existens och för sitt levnadssätt mot en majoritetsbefolknings intressen och syften. Man får följa stigen till ofredade byar och fjälllandskap som brännmärkts av ”den vite mannens fotspår” men bjuds även på berättelser om människors fascination i möten med samisk kultur och Sápmis storslagna natur. En annan värld öppnar sig! Hur var det förr? Hur är det idag? Hur kan framtiden tänkas bli?

Välkommen till Sápmi i ord och bild del 1 – där du, bland fjälltoppar och vida skogar, ännu kan få höra klangen från en renskälla.



Bruden, Marja Skum, från Ammarnäs och brudgummen, Juhan Aslat Siri, renskötande same från Kautokeino i Norge gifte sig i Ammarnäs kyrka den 8 augusti 2014 – med egen brudnäbb, Risten Alida, 3 år. Att bröllopet skulle hållas i augusti var det renarna som bestämde. Det var enda stunden på året som Juhan Aslat kunde på grund av sin flock och i juli är Marjas sameby klar med sin kalvmärkning.

Bröllopsfoton – såväl vid kyrkan, där vännerna bildade häck av renhorn, som vid den brusande Vindelälven – togs av Paul Hansen.